

ชุมชนกับการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์
จังหวัดฉะเชิงเทรา¹

The community and The Conservation of Khlongsuan 100 years old
Market at Theparat Sub District, Banpho District,
Chacheongsao Province

กชกร ศรีแก้วเมือง²

ผศ.ดร.มุฮัมมัดอิลยาส หล้าปริง³

ผศ.ดร.ปรัชญา ชูมนาเสียว⁴

ดร.สุชาติ ศรียารัตน์⁵

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา (2) เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนและวิถีชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพื้นที่ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ตลาดคลองสวน 100 ปี ตั้งอยู่ริมคลองประเวศน์บุรีรมย์ ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา และ จังหวัดสมุทรปราการ อีกทั้งตลาดคลองสวน 100 ปี เป็นแหล่งรวมของชุมชนสามวัฒนธรรม ได้แก่ ชาวไทย-จีน ชาวไทย-พุทธ และ ชาวไทย-มุสลิม

¹ ชุมชนกับการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

⁵ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ที่มีความแตกต่างกัน แต่หากว่าอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และก่อให้เกิดความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี (2) พิพิธภัณฑ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งเกิดมาจากการร่วมมือกันระหว่าง นักศึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กับชุมชนโดยการนำบ้านหลังเก่าของท่านเจ้าของตลาด ท่านอาเสียบรรจงและ คุณนายจรุง อัสวานิชย์ เป็นการอนุรักษ์งานด้านสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เก่าแก่มากกว่า 100 ปี ให้ดำรงอยู่ และเพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งศิลปะศิลป์วัฒนธรรมภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของตลาดคลองสวน 100 ปี ที่เป็นแรงกระตุ้นไม่ให้ชุมชนถูกกลืนกินรกร้างหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวบ้านในชุมชนต่างก็ให้ความร่วมมือร่วมใจช่วยกันอนุรักษ์บ้านเรือนของตนเองไม่ให้ทรุดโทรม หรือเสียหาย อีกทั้งบ้านเรือนในชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปี นั้น ชาวบ้านทุกคนต่างลงความเห็นว่าหากบ้านเรือนของตัวเองชำรุด จะมีการซ่อมแซม โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมอาคารบ้านเรือน แต่จะทำการซ่อมแซมให้เหมือนกับในสมัยอดีต เพื่อเป็นการอนุรักษ์บ้านเรือนสมัยบรรพบุรุษให้คนรุ่นหลังได้เห็นและเพื่อเป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดำรงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : วิถีชุมชน, การอนุรักษ์

ABSTRACT

The purposes of this research were : (1) to study the history of Khlongsuan 100 years Market at Theparat Sub District, Banpho District, Chacheongsao Province (2) to study the actions of community and Participation in the Conservation of Khlongsuan 100 years Market at Theparat Sub District, Banpho District, Chacheongsao Province

This is qualitative research, study from the documentary and from field study in Khlongsuan 100 years old Market at Theparat Sub District, Banpho District, Chacheongsao Province

The study found that (1) Situated on the banks of Prawetburirom Canal, this market overlaps two provinces, Chachoengsao and SamutPrakan. More than 100 years old, it retains the quaint charm of Thailand's old days. More importantly, it exemplifies the intermingling of Thai, Chinese and Muslim they were of different religions but they can live peacefully together. (2) Khlong Suan (100 years) museum is participation between the Department of Architecture Education of King Mongkut Institute of Technology, Chao Khun Taharn Ladkrabang Campus and Khlongsuan 100

years old Market. This was part of the Khlong Suan Development and Preservation Project. A seminar held on 22 August 2007 took place here, This museum was the old house of Khlongsuan 100 years old Market owner, Sia Banjong and his wife. And also people who live in this market they want to conservation the building and their house because some are old lanterns from King Rama V's time. Some are things from World War II time. For keep an experience and discover some true treasures of the olden days' market that has been maintained beautifully through generations.

Keywords : Community Way, The Conservation

บทนำ

ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี (เทศบาลตำบลเทพราช, 2558 : ออนไลน์) มีลักษณะเป็นตลาดห้องแถวไม้ จำนวน 147 ห้อง อยู่ติดคลองประเวศบุรีรมย์มีวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม มาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่ชัดว่า ชุมชนดังกล่าวจัดตั้งมาตั้งแต่สมัยใด แต่จากอาคารหลักฐานที่ปรากฏไม่ว่าจะเป็นตลาดห้องแถวไม้ ภาพเขียนเก่าอายุกว่า 100 ปี ของโรงเจเพ่งอั้งตี้ว หรือจากการบอกเล่าของประชาชน ผู้ที่มีอายุมากในท้องถิ่น คาดได้ว่าตลาดแห่งนี้มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี แห่งนี้จากการบอกเล่าของบรรพบุรุษสืบต่อกันมาได้ใจความว่าสร้างขึ้นประมาณ ก่อนพุทธศักราช 2444 โดยชาวจีนกลุ่มหนึ่ง ที่มีนางเป่า นางเหล็ง นางวาล เป็นเจ้าของ โดยใช้ชื่อว่าตลาดสามพี่น้อง ณ บริเวณเดียวกับตลาดคลองสวนในปัจจุบัน ซึ่งสภาพตลาดในขณะนั้นเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว เสาของอาคารใช้ไม้จากต้นหมาก ที่เรียกกันว่า “เหลาชะโอน”และทางเดินเป็นดิน ต่อมาได้สร้างเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น เมื่อประมาณพุทธศักราช 2477

จากตำนานที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงชื่อตลาด คลองสวนแห่งนี้ ได้ความว่า ตลาดเก่าคลองสวนแห่งนี้เป็นตลาดที่ติดริมน้ำ และบริเวณหัวมุมตลาดซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัด โดยมีคลองสำคัญคือ คลองประเวศบุรีรมย์ และคลองพระยานาคราช โดยจะมีเรือสัญจรไปมากันเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการเรียกขานตลาดแห่งนี้จนติดปากมาถึงปัจจุบันว่า “ตลาดคลองสวน” ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี เป็นศูนย์รวมของการติดต่อทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนของ ชาวบ้านในย่านเปรี้ง หลวงแพ่งลาดกระบ้ง บางพลี ลาดขวาง ท่าถั่ว บางบ่อ หนามแดง บางเตย มาตั้งแต่สมัย 100 ปีที่ผ่านมา โดยใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการติดต่อทำมาค้าขาย ซึ่งในขณะนั้นตลาดแห่งนี้เต็มไปด้วยการจราจรทางน้ำที่ประกอบไปด้วยเรือแจว เรือพายจำนวนมาก ถึงขนาดต้องจอดซ้อนกัน 3-4 แถว แต่ละลำบรรทุกสินค้าขนานชนิดเป็นจำนวนมาก มาจำหน่ายและแลกเปลี่ยน นอกจากสินค้าที่จำหน่ายทางน้ำ

แล้วนั้น ยังมีสินค้าที่นำมาจำหน่ายในอาคารไม้ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอยู่หลายชนิด เช่น กล้วยหมาก พลู ขนมหวาน ข้าวสาร กาแฟ และร้านขายยาแผนโบราณ

วิถีชีวิตของชุมชนชาวตลาดคลองสวน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ผสมผสานกันระหว่างทั้งชาวไทยจีน ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ที่อาศัยอยู่รวมกันอย่างเรียบง่ายและมีความสุขเรื่อยมาซึ่งกลายเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมผสมผสานในการดำรงชีวิตประจำวัน ภายในชุมชนแห่งนี้จะมีทั้ง โรงเจ วัด สุเหร่า ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนแห่งนี้ ในอดีตพี่น้องในชุมชนจะใช้ตลาดคลองสวนแห่งนี้ เป็นแหล่งนัดพบและมานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน โดย เป็นจุดศูนย์รวมของผู้คนในสมัยนั้น คือ โรงมหรสพ หรือที่เรียกกันว่า “วิก” โรงฝั้น และร้านกาแฟ หรือสภากาแฟ ซึ่งอยู่ภายในตลาด ทั้งยังมีประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน นั่นคือ การแสดงอุปรากรจีนหรือจิว ซึ่งเป็นการแสดงประจำปีของชาวตลาดคลองสวน ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบัน แม้ต่างศาสนา ก็สามารถเข้ามาที่จุดนัดพบแห่งนี้ได้ มาแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์การดำเนินชีวิต พูดคุยเรื่องข่าวสารเหตุบ้านการเมือง อาจกล่าวได้ว่าในสมัยก่อนนั้น ร้านกาแฟเสมือนจุดนัดพบที่สำคัญ และเป็นสถานที่ที่ต้องเข้าไปเป็นประจำทุกเช้าอย่างขาดไม่ได้ แม้ในปัจจุบันร้านกาแฟก็ยังเป็นจุดนัดพบของผู้คนชุมชนในตลาดคลองสวนแห่งนี้ ผู้ศึกษาจึงสนใจทำการศึกษาชุมชนดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์ ในการศึกษาดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนและวิถีชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา บทบาทของชุมชนและวิถีชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 23 คน ดังนี้

1. เจ้าของตลาดคลองสวน 100 ปี	จำนวน 1 คน
2. เจ้าอวาสวัสดิ์คลองสวน	จำนวน 1 รูป
3. โต้ะอิม่ามของมัสยิดอัลว่าตอเนียะห์	จำนวน 1 คน
4. ผู้ค้าในพื้นที่ตลาดคลองสวน 100 ปี	จำนวน 10 คน
5. นักท่องเที่ยว	จำนวน 10 คน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. สามารถนำประวัติความเป็นมาของตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ไปเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ ให้กับประชาชน รวมถึงคนรุ่นหลังให้ตระหนักถึงสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้และยังสามารถอนุรักษ์ไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. สามารถทำให้ชาวบ้านในชุมชนตลาดคลองสวนตระหนักถึงวิถีชุมชนแบบดั้งเดิมและช่วยกันถ่ายทอดวิถีชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป และเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปี มีแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี

3. เพื่อต้องการให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และเพื่อต้องการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิดในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าตามแนวทฤษฎีและวรรณกรรมต่างๆ รวมทั้งได้ทบทวนวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

“ชุมชน” มีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสของสังคม แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียด จะพบว่า นักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ ทักษะคติ หรือโดยมีจุดมุ่งหมายที่หวังช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายของตนเพื่อผลประโยชน์ประการใดประการหนึ่ง

ความเป็นชุมชนหรือความเป็นหมู่คณะมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การจำกัดค่านิยามของคำว่า “ชุมชน” ไว้ในแนวใดแนวหนึ่งย่อมจะขาดความหลากหลายหรือความไม่เข้าใจในความเป็นชุมชนและถ้าพิจารณาโดยรวมก็จะเห็นว่า ความเป็นชุมชนนั้น เน้นเรื่องของความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวกันของเพื่อนมนุษย์ในระดับต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การพยายามทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในการที่จะเลือกความเหมาะสมและสอดคล้องกับฐานปฏิบัติการ (Practical- Base) ของตน

ความหมายของชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ได้พยายามศึกษาและรวบรวมความหมายของ “ชุมชน” โดยค้นคว้ารวบรวมจากนักวิชาการหลายท่านดังต่อไปนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

ชยันต์ วรรณระภูติ (2536) กล่าวถึง “ชุมชน” ในความหมายว่า หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ ชุมชน หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ และได้ตีความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับ “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในความหมายของ คำว่า “ชุมชน” ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ทั้งนี้ เพราะคำว่า “หมู่บ้าน” สื่อความหมายให้เข้าใจถึงการกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้านหรือหลายครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือ ในระบบนิเวศน์แห่งหนึ่งและเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุดที่สมาชิกของสังคมพัฒนาขึ้นตามธรรมชาติ และต่อมามีภายหลังทางราชการอาจจะกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ในความหมายของทางราชการ

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึง “ชุมชน” ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวถึง “ชุมชน” โดยสรุปว่า “ชุมชน” ประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศน์วิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ประเวศ วะสี (2540) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” โดยเน้น “ความเป็นชุมชน”ว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ คำว่า Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ถ้าพิจารณาคำภาษาอังกฤษ “Com” มีความหมาย = together และจะเห็นว่ามี ความเกี่ยวข้องกับใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal ของ ชุมชนเพื่อชุมชน Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner’s Dictionary English (1994) ได้ให้ความหมายของ ชุมชน ว่าหมายถึง กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

Blaker Brownell (1950) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้หลายประการ ซึ่งสรุปได้ว่า “ชุมชน” คือ การกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม

Lofaust (1983) ให้ความหมายในชุมชนว่า “ชุมชน” คือ จิตวิญญาณหรือความรู้สึกเกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า ความหมายของชุมชนนั้นไม่จำกัดแน่นอนตายตัว อาจพิจารณาได้หลายแง่มุม อาทิ ประชากร ภายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา และอาจสรุปได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายทั้งรูปธรรมและนามธรรม

1. ในความหมายของชุมชนเชิงรูปธรรมจำกัดอยู่กับความหมายที่ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือบริเวณบ้านเล็ก ๆ ที่มักนึกถึงหมู่บ้านเท่านั้น

2. ในความหมายเชิงนามธรรม “ชุมชน” เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไป จึงมีอาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นคำที่มีความหมายแน่นอนตายตัวเพียงประการเดียว การไม่ยึดติดกับความหมายแคบ ๆ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะช่วยให้เกิดทรรศนะอันกว้างขวางในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้หลายแง่มุมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนในทัศนะของการพัฒนาชุมชนก็ควรจะต้องศึกษาถึงความหมายที่เป็นรากฐานและเอื้อต่อการปฏิบัติงานร่วมกันกับสมาชิกของชุมชนต่อไปด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นแนวความคิดที่เพิ่งปรากฏขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ และยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่ให้ความหมายเช่นเดียวกัน ที่สำคัญได้แก่ Nature Tourism, Biotourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวดังกล่าวล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe 1990 ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยว แบบยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย” โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยว ที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชนชนบทธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกคนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียม กัน และต้องชี้แนะภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม แห่งประเทศไทย, 2539) สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้มีบุคคลหรือองค์กรต่างๆให้ความหมายและคำจำกัดความไว้มากมาย เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งและได้รับการอ้างอิงถึงเสมอ ที่สำคัญมีดังนี้

Ceballos Lascurain (1991) อาจจะเป็นคนแรกที่ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิด การรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติแต่มิวัตถุประสงค์ เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ เหล่านั้น"

Elizabeth Boo (1991) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การท่องเที่ยวแบบอิงธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อ การอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีเงินทุนสำหรับการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ มีการสร้างงานให้กับชุมชนหรือท้องถิ่น พร้อมทั้งให้การศึกษาและ สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม"

The Ecotourism Society (1991) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของ ระบบนิเวศและในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น"

Western (1993) ได้ปรับปรุงคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ The Ecotourism Society ให้สั้นและกระชับ แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นคือ "การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น"

The Commonwealth Department of Tourism (1994) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การท่องเที่ยว ธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่ารักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การป็นผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เสรี เวชบุษกร (2538) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า "การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นด้วย"

จากการให้ความหมายและคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิด การรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่มิวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา

เรียนรู้ และผลิตเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาส ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศรีสุดา พรหมทอง (2550) ศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านกับการสืบสานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย (บ้านควาย-สุพรรณบุรี) โดยทำการศึกษามูลนิธิหมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทยว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และผู้ก่อตั้งหมู่บ้านมีเป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการสืบสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นและความเข้าใจในอุดมการณ์ของผู้ก่อตั้งของนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมหมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย พบว่า หมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย (บ้านควาย-สุพรรณบุรี) มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ควายไทยไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ รวมถึงเพื่อให้คนไทยรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของบรรพบุรุษไทยในสมัยก่อน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย (บ้านควายสุพรรณบุรี) มีความเข้าใจสอดคล้องกับความตั้งใจของผู้ก่อตั้งที่จัดตั้งหมู่บ้านควายไทยขึ้นมา

Patcharin Jungprawate (2560) ศึกษาความต้องการของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาตลาดคลองสวนร้อยปี อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในตลาดคลองสวน 100 ปี และศึกษาแนวทางการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนในตลาดคลองสวน 100 ปี จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนคลองสวนมีความต้องการพัฒนาศักยภาพของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ มีการจัดระบบจราจร โดยมีการทำป้ายบอกทางที่ชัดเจน มีการจัดที่นั่งพักผ่อนให้เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีการจัดการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ และให้มีการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ตลาดเพิ่มมากขึ้น ส่วนการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชาวบ้านในชุมชนคลองสวนต้องการพัฒนาได้แก่ ชุมชนจัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับความรู้ด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่นแก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีและวัฒนธรรมของชุมชน

ศุภวรรณ เจริญชัยสมบัติ (2554) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา : เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยว ศึกษาแนวทางป้องกันและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนจากการท่องเที่ยว พบว่า การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

จากการท่องเที่ยว เกิดมลพิษทางน้ำจึงทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภคได้ ขยะที่มีปริมาณมากขึ้นทำให้จำนวนถังขยะไม่เพียงพอต่อขยะที่เพิ่มมากขึ้น ทัศนียภาพของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการตั้งร้านค้าไม่เป็นระเบียบ อีกทั้งมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นจึงทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพโดยแยกการวิจัยออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลทุติยภูมิต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสืองานวิจัย เอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นต้น

2.2 จัดทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(in-depth interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มีความน่าเชื่อถือ และครอบคลุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องและต้องการศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.3 นำเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลลงพื้นที่ภาคสนาม

2.4 วิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการวิเคราะห์ในประเด็นที่การศึกษาบทบาทของชุมชนและวิถีชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.5 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาและข้อมูลเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

1 สรุปผลจากประวัติและความเป็นมาของตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตลาดคลองสวน 100 ปี ตั้งอยู่ริมคลองประเวศน์บุรีรมย์ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดคลองสวนเป็นตลาดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 หากย้อนกลับไปในอดีต

การเดินทางโดยเรือจะสะดวกและรวดเร็วที่สุด ถ้าเดินทางจากฉะเชิงเทราเข้ากรุงเทพฯ จะต้องใช้เรือเมล์ขาวของนายเลิศซึ่งมีเพียงลำเดียว รับคนจากประตูน้ำท่าถั่ว (ฉะเชิงเทรา) ผ่านตลาดคลองสวนก่อนจะแล่นเข้าสู่ประตูน้ำ (วังสระปทุม) กรุงเทพมหานคร เมื่ออดีตตลาดคลองสวนเป็นจุดแวะพักและเป็นศูนย์รวมของชุมชน จุดแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและสะดวกที่สุดหากมีงานกุศล เช่น การขุดคลอง ทำถนน ต่างก็จะมาร่วมแรงร่วมใจพัฒนาสาธารณูปโภคร่วมกัน จุดพบปะคือร้านกาแฟ ทุกคนแม้ต่างศาสนาก็สามารถเข้ามาที่จุดนัดพบแห่งนี้ได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์การดำเนินชีวิต พูดคุยเรื่องข่าวสารเหตุบ้านการเมือง ร้านกาแฟจึงเป็นเสมือนสิ่งเสพติดที่ผู้คนในชุมชนต้องมาพบกันเป็นประจำทุกเช้าอย่างขาดเสียมิได้ แม้ในทุกวันนี้ร้านกาแฟก็ยังเป็นจุดนัดพบของชุมชน ตลาดคลองสวนเริ่มก่อตั้งตลาดในปีพ.ศ. 2444 โดยใช้ชื่อว่าตลาดสามพี่น้อง สภาพตลาดเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว เสอาอาคารใช้ไม้ “เหลาชะโอน” ต่อมา ในปีพ.ศ. 2477 จึงเปลี่ยนเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น อยู่ริมน้ำ และบริเวณหัวมุมตลาดเป็นเส้นแบ่งของจังหวัด โดยมีคลองสำคัญคือ คลองประเวศบุรีรมย์ และคลองพญานาคราช โดยมีเรือสัญจรเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการเรียกขานตลาดแห่งนี้จนถึงปัจจุบันว่า “ตลาดคลองสวน” เป็นศูนย์รวมการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้ากัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของผู้คนทั้งชาวจีน ชาวพุทธ และอิสลามที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ปัจจุบันตลาดแห่งนี้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นิยมอีกแห่งหนึ่ง จึงทำให้เกิดการรวมตัวของประชาชนเป็นกลุ่มชุมชน จัดตั้งเป็นชุมชนชาวตลาดโดยอยู่ในความดูแลของชุมชนโดยชุมชน

2. สรุปผลการวิจัยบทบาทของชุมชนและวิถีชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตลาดคลองสวนยังมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ซึ่งเกิดมาจากการร่วมมือกันระหว่าง นักศึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กับชุมชนโดยการนำบ้านหลังเก่าของท่านเจ้าของตลาด ท่านอาเสียบรรจงและ คุณนายจรุง อัครวานิชย์ เป็นการอนุรักษ์งานด้านสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เก่าแก่มากกว่า 100 ปี ให้ดำรงอยู่และเพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งศิลปะศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของตลาดคลองสวน 100 ปี ที่เป็นแรงกระตุ้นไม่ให้ชุมชนถูกกลืนกินรกร้างหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์

สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของชาวตลาดอย่างมาก คือการได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประเภทชุมชนพื้นถิ่นดีเด่น พ.ศ. 2547 โดยคุณสุธีร์ อัครวานิชย์ เป็นผู้รับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และในปีพ.ศ. 2552 ยังได้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอันดับที่ 2 จากการโหวตของคนทั่วประเทศ จัดโดยโครงการ “9 Destinations Awards 2009” ของบริษัท โปสท์ พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน) ผู้ผลิต

หนังสือพิมพ์ Bangkok Post และโพสต์ทูเดย์ นับตั้งแต่นั้นมาตลาดคลองสวน 100 ปี จึงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้คนรู้จักมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาถึงชุมชนกับการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาครั้งนี้ มีมีขอบเขตการปกครองที่แตกต่างกัน ทำให้การศึกษาครั้งนี้ จึงยังไม่มีภาพชัดเจนทางด้านขอบเขตพื้นที่ และขอบเขตการปกครองของหน่วยงานทางภาครัฐที่เขามาจัดการดูแลได้อย่างชัดเจนจึงควรให้มีการศึกษาในเรื่องของนโยบายและการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสวนท้องถิ่นในพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แล่นำมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลที่ได้ออกไปใช้ ประโยชน์ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

2. ควรมีการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องอีกเพื่อทำศึกษาพัฒนาการของชุมชนในการอนุรักษ์ตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้อย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในตลาดคลองสวน 100 ปี ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. (เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน). กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

จินตนา สุขจางานันท์. (2549). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิราภรณ์ ศรีคำ. (2547). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวรวิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่นๆ. (2545). ชุมวิชาการวิจัยชุมชน ชุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง. หลักสูตร
ประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและประเมินโครงการ. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส
โปรดักส์.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2543). แนวคิดของการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย. จดหมายข่าว สถาบัน
พระปกเกล้า. 2(8): 4-6.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2550). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. (2550). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของ
โรงเรียนล่อมแรดวิทยา อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เทศบาลตำบลเทพราช(2558). ประวัติความเป็นมา. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:
<http://www.tepparad.go.th/general1.php>. สืบค้น 25 กันยายน 2561.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิคม ผัดแสน. (2540). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนา
การศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอุดรศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษา อำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการ
ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภา.
- ประพันธ์ สร้อยเพชร. (2547). การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้น
พื้นฐาน ศูนย์โรงเรียนตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540.
- พีระ พรนวม. (2544). ศรีธธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน
สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์การบริหาร
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก. (2551). การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2553). คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน: คู่มือการจัดการสร้างความปรองดองในระบบบริการสาธารณสุข. ขอนแก่น: ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- สมยศ นาวิการ. (2545). การบริหาร. กรุงเทพฯ: ชาญวิทย์เซ็นเตอร์.
- สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. ประวัติความเป็นมาจังหวัดฉะเชิงเทรา. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://www.chachoengsao.go.th/cco/index.php/2016-02-15-05-52-31/2016-02-15-07-02-14/1634-2018-06-09-03-14-02>. สืบค้น 25 กันยายน 2561.
- สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. ชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปี. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://www.chachoengsao.go.th/cco/index.php/2016-02-15-05-52-31/2016-02-15-07-02-14/1634-2018-06-09-03-14-02>. สืบค้น 25 กันยายน 2561.
- สำนักงานแรงงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. ภูมิประเทศ. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://chachoengsao.mol.go.th/node/55>. สืบค้น 30 กันยายน 2561.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2551). ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน 4 จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุรเชษฐ์ เชษฐมาส และดร.ชณี เอมพันธุ์ (2538) ; สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2539)
- อภิญา กังสนารักษ์. (2544). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2542). รายงานการวิจัย การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี.